

У спеціалізовану вчену раду К 71.381.02
Подільського державного аграрно-технічного
університету імені Василя Стефаника

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

СЛАВКОВОЇ ОЛЕНИ ПАВЛІВНИ

на дисертаційну роботу Цап Світлани Дмитрівни

**«Рівень життя сільського населення та організаційно-економічний
механізм його регулювання»,**

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

**1. Актуальність обраної теми дисертаційної роботи та її зв'язок з
напрямами науково-дослідних робіт.**

Розвиток глобалізаційних процесів у сучасній світовій економіці, економічні, політичні, екологічні та соціальні кризи вплинули як на розвиток національної економіки, так і на концептуальні погляди щодо місця і ролі села в житті суспільства. Впродовж всього періоду української державності село виступало економічним донором і внаслідок цього типовими характеристиками сільської місцевості України стали: низькі доходи населення, що призводять до концентрації бідності; вузькість сфери прикладання праці, що породжує безробіття; гостра нестача фінансових ресурсів, у тому числі бюджетних, як для поточної діяльності підприємців так і для інвестиційної діяльності, у тому числі соціального облаштування села.

Дисертаційна робота Цап С.Д. присвячена розв'язанню актуальних проблем сільського населення, яке пов'язано з високим рівнем безробіття, посиленням міграції сільського населення, скороченням мережі закладів соціально-культурного призначення, зношеністю та застарілістю

матеріально-технічної бази, браком ресурсів для збереження і відтворення виробничого потенціалу села. Обрана тема дисертаційного дослідження досить складна, що зумовлено негативним впливом вищевказаних проблем на розвиток сільських територій, що обмежує можливості формування та використання соціально-економічного потенціалу села, спричиняє виникнення проблем у сільському виробництві та супроводжується руйнацією традиційного укладу сільського життя.

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються в країні та в її аграрному секторі зумовлюють необхідність об'єктивної оцінки економічних та соціальних параметрів рівнів життя, більш детального вивчення факторів впливу, формування механізму його регулювання та визначення пріоритетних напрямів підвищення добробуту населення як на рівні сільських територіальних громад, так і на національному рівні.

Дослідження виконувалося відповідно до плану науково-дослідної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» за темою: «Розробка організаційно-економічного механізму удосконалення функціонування виробничо-господарських структур регіону (номер державної реєстрації 0111U000875), при виконанні якої автором здійснено оцінку показників рівня життя сільського населення та обґрунтовані основні напрями його підвищення.

Важливість теоретичних і практичних засад вирішення вищевказаних питань обумовлюють наукову актуальність і практичну значимість теми дисертаційного дослідження Цап С.Д., його зміст та завдання. Дисертаційна робота є цілісним науковим дослідженням, своєчасним та необхідним для підвищення рівня життя сільського населення.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Наукові положення та висновки, викладені в дисертаційній роботі Цап Світлани Дмитрівни, ґрунтуються на системному підході дослідження

динаміки рівня життя сільських жителів у взаємозв'язку та взаємозалежності його складових, а також виявлення соціально-економічних передумов та обґрунтування напрямів його поліпшення. Достовірність отриманих результатів, обґрунтованість наукових положень підтверджується широким застосуванням загальних та спеціальних наукових методів: історичного – при дослідженні виникнення, формування та розвитку категорії «рівень життя» у хронологічній послідовності; абстрактно-логічного – при вивченні теоретичних основ сутності оцінки рівня життя та його складових; порівняльного аналізу та групувань – при оцінці рівня життя сільського населення Івано-Франківської області; монографічного – для всебічного й глибокого вивчення рівня життя сільського населення та виявлення причинно-наслідкових зв'язків його зміни; статистичних – для динамічного, статистичного порівняння явищ та процесів; методу класифікації та типології – для дослідження факторів, які впливають на рівень життя сільського населення; графічного – для наочного зображення зміни економічних явищ у динаміці; системно-функціонального – при створенні організаційно-економічного механізму регулювання рівня життя населення на рівні сільської територіальної громади; інтегрального методу – для комплексної оцінки рівня життя сільського населення Івано-Франківської області.

Дисертація за змістом, сутністю, структурою та оформленням повністю відповідає вимогам до кандидатських дисертацій економічного профілю, містить вступ (с.3-9), три розділи (с.10-193), висновки (с.194-199), список використаних джерел (с.200-206). Список використаних джерел налічує 166 найменувань, робота має 19 додатків. Загальний обсяг дисертації викладений на 218 аркушах комп'ютерного тексту, основний обсяг – 199 сторінок який містить 36 таблиць та 24 рисунки.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади формування та оцінки рівня життя сільського населення» автором висвітлено економічну сутність, зміст та еволюцію соціально-економічної категорії «рівень життя

сільського населення» (с.28).

Це в свою чергу призвело до систематизації чинників формування і регулювання рівня життя сільського населення, визначення методичних основ оцінки рівня життя сільського населення.

Автором встановлено, що рівень життя сільського населення є категорією відносною і залежить не стільки від розмірів фактичного споживання матеріальних і духовних благ (послуг), скільки від розвиненості самих людських потреб у цих благах і послугах. Чим вище ступінь розвиненості людських потреб, тим вище, при інших умовах, рівень життя мешканців села (с.29).

Важливим, на нашу думку, є також виявлення та класифікація факторів, які впливають на рівень життя сільського населення (с.34). Автором обґрунтовано, що для забезпечення об'єктивності оцінки різних складових рівня життя сільського населення доцільним є дослідження економічних і соціальних індикаторів на основі порівняння з міжнародними та вітчизняними соціальними нормативами.

Автором обґрунтовано методичні основи оцінки рівня життя сільського населення та визначено складові елементи оцінки рівня соціально-економічного розвитку сільської території (с.53).

У другому розділі «Сучасний стан рівня життя сільського населення Івано-Франківської області» заслуговує на увагу проведена оцінка зайнятості, доходів і витрат сільського населення (с.68-90), аналіз соціальних індикаторів рівня життя, розкриття масштабів диференціації доходів та оцінка бідності сільського населення (с.94-120).

Проведена комплексна оцінка економічних та соціальних індикаторів рівня життя визначила такі основні проблеми сільської місцевості Івано-Франківської області як дефіцит робочих місць за місцем проживання, низькі доходи населення, недостатній доступ до соціальної інфраструктури, важка праця в особистому селянському господарстві, висока захворюваність та смертність, що вимагає розробки конкретних заходів, спрямованих на

поліпшення економічної та соціальної складових рівня життя сільського населення (с. 137).

В третьому розділі дисертаційної роботи «Шляхи підвищення рівня життя сільського населення та організаційно-економічний механізм його регулювання» автором розроблено організаційно-економічний механізм регулювання рівня життя сільського населення на рівні сільської територіальної громади, оцінено перспективи зростання рівня життя сільського населення на основі реалізації інфраструктурного проекту з будівництва дороги міжнародного сполучення, виділено основні напрями підвищення рівня життя сільського населення в умовах системної кризи та зовнішньої агресії.

До здобутків автора необхідно віднести пропозицію щодо створення багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооператива, що дозволить раціонально організувати соціально-економічний розвиток села, ефективно використовувати місцеві ресурси, вироблену в особистих селянських господарствах продукцію, розширити сферу зайнятості, поліпшити обслуговування місцевих жителів та туристів, покращити матеріально-технічне забезпечення і обслуговування підприємств і населення, поліпшити благоустрій території, житлового фонду та об'єктів соціальної інфраструктури (с.152).

Обґрунтовано доцільність реалізації інвестиційного проекту з будівництва автомобільної дороги с. Ільці – с. Явірник – Державний кордон з Румунією та відкриття пункту пропуску на українсько-румунському кордоні в районі поселень Шибене і Поеніле-де-Суб-Мунте. Встановлено, що за 5 років реалізації проекту дохід від туризму складе 303,5 млн. євро, місцевий дохід Верховинського району становитиме 91059,3 тис. євро, кількість робочих місць у туристичній галузі зросте на 14812. Це забезпечить створення понад 22 тис. нових робочих місць в інших галузях економіки регіону. Розширення сфери зайнятості принесе для зайнятого місцевого населення додатковий дохід у розмірі 5026,9 тис. євро (с.159).

Автором запропоновано напрями підвищення рівня життя сільського населення в умовах системної кризи та зовнішньої агресії, серед яких завершення зовнішньої агресії; залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки; сприяння зайнятості населення; стимулювання розвитку виробництва; реалізація нових механізмів відновлення виробництва; підвищення рівня соціального спрямування бюджету; боротьба з корупцією та тіньовими доходами; удосконалення системи оплати праці; удосконалення системи соціального захисту населення; розроблення і реалізація програм залучення коштів трудових мігрантів; спрощення отримання соціальних послуг сільським населенням; удосконалення земельного законодавства. Це стане основою для вирівнювання умов проживання в містах та сільській місцевості, формування більш якісного соціального капіталу, подолання бідності й підвищення рівня життя сільського населення (с.180).

Дисертація Цап С.Д. характеризується логічністю та послідовністю викладення матеріалу, обґрунтованістю результатів. Зміст і висновки узгоджуються з метою і завданнями дослідження.

Вміле застосування сучасного наукового інструментарію систематизації, оцінки та інтерпретації фактологічних даних про економічні процеси дозволило здобувачу переконливо аргументувати пріоритетні напрями підвищення рівня життя сільського населення. Це є підґрунтям для констатації високого рівня аргументованості основних наукових положень, висновків та рекомендацій, які містяться у дисертаційній роботі Цап С.Д.

3. Основні наукові положення, висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, їх наукова новизна та ступінь обґрунтованості.

Суттєвими є теоретичні результати, які відображають наукову новизну дисертаційної роботи Цап С.Д. та характеризують особистий внесок здобувача у розробку проблем сільського населення. Серед них, зокрема:

– вперше розроблено організаційно-економічний механізм регулювання рівня життя населення на рівні сільської територіальної громади, який необхідно розглядати як сукупність факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, що за допомогою організаційних та економічних важелів впливають на розвиток сільської економіки та сфери послуг; як взаємодію між керівництвом сільськими територіальними громадами і місцевими жителями з метою створення в сільській місцевості комфортного життєвого середовища, розвитку економіки, підвищення рівня життя населення;

– удосконалено критерії виділення внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на рівень життя сільського населення залежно від рівня управління, які визначають багатогранність та сутність категорії «рівень життя», а система показників цих факторів є одночасно системою його оцінки;

– удосконалено методичні підходи до визначення шляхів підвищення рівня життя сільського населення, які передбачають створення на рівні сільської територіальної громади багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, що дозволить диверсифікувати сільську економіку, ефективно використовувати вироблену в особистих селянських господарствах продукцію та місцеві ресурси, розширити сферу зайнятості та поліпшити матеріальний добробут селян, поліпшити обслуговування місцевих жителів та туристів, покращити матеріально-технічне забезпечення і обслуговування різних видів діяльності, поліпшити благоустрій території, житлового фонду та об'єктів інфраструктури;

– удосконалено наукові уявлення про напрями підвищення рівня життя сільського населення в умовах системної кризи та зовнішньої агресії, основними серед яких є завершення зовнішньої агресії; залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки; сприяння зайнятості населення; стимулювання розвитку виробництва; реалізація нових механізмів відновлення виробництва; підвищення рівня соціального спрямування

бюджету; боротьба з корупцією та тіньовими доходами; удосконалення системи оплати праці; удосконалення системи соціального захисту населення; підтримання системи місцевих ініціатив сільського населення; розроблення і реалізація програм залучення коштів трудових мігрантів; спрощення отримання соціальних послуг сільським населенням; удосконалення земельного законодавства;

– набули подальшого розвитку економічна сутність поняття «рівень життя сільського населення», під яким слід розуміти складну комплексну соціально-економічну категорію, що включає сукупність кількісних і якісних індикаторів добробуту та комфортності життєвого середовища і характеризується ступенем забезпечення матеріальних, соціальних і духовних потреб сільського населення;

– набули подальшого розвитку методика комплексної оцінки економічних та соціальних параметрів рівня життя сільського населення на основі застосування нормативного методу, що дозволяє об'єктивно оцінити сучасний стан матеріального добробуту та комфортності життєвого середовища на селі на основі використання соціальних нормативів;

– набули подальшого розвитку науково-практичні рекомендації щодо зростання якості життя сільського населення за рахунок реалізації проекту будівництва автомобільної дороги с. Ільці – с. Явірник – Державний кордон з Румунією та відкриття пункту пропуску на українсько-румунському кордоні в районі поселень Шибене і Поєніле-де-Суб-Мунте, що призведе до збільшення кількості відвідувачів прикордонних регіонів, розвитку туристичної галузі, розширення ринків збуту місцевих товарів та послуг, створення додаткових можливостей для започаткування та розвитку бізнесу, появи передумов для розвитку нових видів господарської діяльності, підвищення добробуту місцевого населення.

Сформульовані та розкриті у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та пропозиції є достовірними та базуються на особистих дослідженнях, комплексністю використаних методичних прийомів,

глибиною теоретичних викладок, об'єктивністю суджень щодо характеристики сучасного стану та тенденцій розвитку процесів, що досліджуються.

4. Наукове та практичне значення результатів дослідження.

Отриманні результати дисертаційного дослідження Цап С.Д. мають теоретичне та практичне значення, яке полягає у розробці теоретико-методологічних положень і доведенні їх до рівня конкретних практичних рекомендацій, спрямованих на формування напрямів підвищення рівня життя сільського населення для вирішення актуальних проблем сільських територій, а саме підвищення рівня зайнятості населення, поліпшення інфраструктури сільських населених пунктів, розвитку підприємницької діяльності в сільській місцевості.

Практична цінність результатів підтверджується відповідними документами: Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка № 1218/0/2-14/116 від 11.11.2014 р.); Рожнятівської районної державної адміністрації (довідка №811/01-029/010 від 11.11.2014 р.).

Зміст наведених довідок засвідчує достатні масштаби впровадження результатів дослідження та практичну цінність розробок автора.

5. Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих працях та авторефераті здобувача.

Основні положення та результати дисертаційної роботи викладено у 8 наукових працях загальним обсягом 2,84 д.а., з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях; 3 тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій.

Основні положення та розробки автора, які викладені в дисертаційній роботі, відповідають науковим публікаціям. Зміст автореферату відповідає основним положенням і висновкам, наведеним у дисертації.

6. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Структура і зміст дисертаційної роботи загалом узгоджуються з її назвою, метою і завданнями. Завдання дослідження виконані повністю, мета досягнута, що дає підстави оцінити її позитивно. Разом з цим складність та багатоплановість об'єкта і предмета дослідження зумовлюють дискусійність ряду положень дисертації, а окремі положення викликають зауваження:

1. Досліджуючи у другому розділі дисертаційної роботи «Оцінка сучасного стану рівня життя сільського населення Івано-Франківської області» сучасний стан зайнятості, доходів і витрат сільського населення Івано-Франківської області (с.64-137), доцільно було б провести більш поглиблене дослідження, зокрема розширити період дослідження більше ніж за 5 років (2010-2014 рр.), що дозволило б здійснити ґрунтовний аналіз соціальних індикаторів рівня життя, розкриття масштабів диференціації доходів та оцінку бідності сільського населення.

2. У третьому розділі дисертаційної роботи «Шляхи та напрями підвищення рівня життя сільського населення» у параграфі 3.2. (с.157-172) автор зазначає, що одним із шляхів активізації економічної діяльності в досліджуваному регіоні є будівництво міжнародних шляхів сполучення. Проте, автором не приведено розрахунків реалізації проекту будівництва автомобільної дороги с. Ільці – с. Явірник – Державний кордон з Румунією та відкриття пункту пропуску на українсько-румунському кордоні в районі поселень Шибене і Поеніле-де-Суб-Мунте, а також не наведено механізму надходження коштів для реалізації даного проекту.

3. При формуванні загальної схеми виходу країни з системної кризи, припинення зовнішньої агресії з наступним економічним зростанням, спрямованим на підвищення рівня життя населення автором одним з заходів пропонується формування морального клімату, ґрунтованого на соціальному оптимізмі громадян (с.180), проте, в подальшому по тексту роботи не зазначено яким чином це може вплинути на підвищення рівня життя сільського населення.

4. Вважаємо, що у дисертаційній роботі серед пропозицій логічним було б внести пропозиції щодо вдосконалення методики розрахунків підвищення рівня життя сільського населення (розділ 1.3) та прорахувати прогностичні показники рівня життя сільського населення після впровадження пропозицій автора (розділ 3.2).

5. Робота значно виграла б, якби автор у дисертаційній роботі приділив увагу екологічній складовій оцінки рівня життя сільського населення.

6. Висновок до другого розділу (ст. 138-140) містить конспективний виклад другого параграфу, на нашу думку його необхідно було б більш конкретизувати на викласти в скороченій формі.

7. Робота містить незначні епізодичні упущення щодо трактування термінів, тлумачення малопоширених аббревіатур та запозичених словосполучень.

Відзначене не применшує в цілому високий науково-теоретичний та прикладний рівень дисертаційної роботи і не може служити підставою для зниження її позитивної оцінки.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертаційна робота Цап Світлани Дмитрівни має логічно побудовану структуру, яка відповідає вимогам до характеру та змісту наукових праць, що дозволяє послідовно й у повному обсязі викласти основні теоретичні та практичні результати проведеного дослідження.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Цап С.Д. є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому викладено та обґрунтовано авторський підхід щодо розробки теоретико-методичних та практичних засад підвищення рівня життя сільського населення та організаційно-економічного механізму його

регулювання. Положення, висновки та рекомендації, наведені у дисертації, достатньо аргументовані та мають високий рівень достовірності.

Якісні характеристики роботи вказують на її відповідність паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, а також нормативним вимогам до кандидатських дисертацій економічного профілю.

Враховуючи зазначене вважаю, що за змістом і оформленням, науковою і практичною значимістю дисертаційна робота на тему **«Рівень життя сільського населення та організаційно-економічний механізм його регулювання»** в повній мірі відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Цап Світлана Дмитрівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри бухгалтерського обліку

Сумського національного аграрного

університету

О.П. Славкова

